

اهداف تشکیل دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق (ICTY)

خدیجه رضوانی^۱

چکیده

مخاصمات مسلحانه در قلمرو یوگسلاوی سابق علیه مسلمانان بوسنی، یکی از بزرگترین مخاصمات مسلحانه در اروپا پس از جنگ جهانی دوم می‌باشد که از سال ۱۹۹۱ آغاز شد. این اتفاق منجر به تشکیل دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق طی قطعنامه‌های ۸۰۸ و ۸۲۷ شورای امنیت سازمان ملل متحد در سال ۱۹۹۳ برای رسیدگی به موارد نقض شدید حقوق بین‌الملل بشر در دوستانه گردید. این دادگاه پیامدهای مهمی بر حقوق بین‌الملل کیفری داشته است. این مقاله به چگونگی شکل‌گیری دادگاه بین‌المللی کیفری یوگسلاوی سابق، ساختار و اقدامات آن با توجه به اساسنامه پرداخته است.

کلیدواژه‌ها: دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق، جنگ بوسنی، سازمان ملل متحد، دیوان بین‌المللی کیفری

^۱. دانش‌پژوه ارشد رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی جامعه المصطفیٰ العالمیه خراسان

مقدمه

یکی از مهم‌ترین انگیزه‌ها در ایجاد سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی علاوه بر حفظ صلح و امنیت بین‌المللی حفظ حقوق و کرامت انسان بوده است. در کنار این موضوع کشورها به انعقاد معاهداتی در جهت محدود کردن و قاعده‌مند کردن جنگ با هدف حمایت از انسان‌ها پرداختند. اما ناکامی این معاهدات، نقص در قواعد و عدم وجود ضمانت اجرا برای آن‌ها، در کنار وقوع دو جنگ بزرگ جهانی در اوایل و میانه قرن بیستم و تعداد بیشماری از منازعات داخلی و بین‌المللی موجب شد تا اندیشه پیگیری مسئولیت کیفری رهبران جنگ طلب و ناقضان حقوق بشردوستانه بین‌المللی در قالب معاهدات میان کشورها و نیز اقدام از طریق سازمان ملل متحد جنبه عملی یابد.

تشکیل دادگاه نظامی نورنبرگ و سپس توکیو پس از جنگ جهانی دوم نوید اجرای عدالت برای مرتکبان جرایم علیه بشریت را می‌داد. اما این اقدامات مانع از تداوم نقض حقوق بشردوستانه بین‌المللی، جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت نشد.

فجایع گسترده انسانی در بوسنی و هرزگوین در آغاز دهه ۹۰ میلادی و در قلب اروپا موجب شد تا توجه جهانیان بیش از هر زمان دیگری به این موضوع جلب شود. در این زمان برخی مجامع بین‌المللی به طرح پیشنهاد تشکیل دادگاه برای محاکمه جنایت‌کاران جنگی در یوگسلاوی پرداختند و شورای امنیت نیز در اکتبر ۱۹۹۲ تشکیل یک کمیسیون کارشناسان برای بررسی نقض جدی حقوق بشردوستانه بین‌المللی در قلمرو یوگسلاوی سابق را تصویب کرد که در نهایت منجر به تأسیس دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق شد. از سوی دیگر، شدت جنایات ارتكابی در بوسنی به حدی بود که به تلاش‌ها برای ایجاد یک دیوان بین‌المللی کیفری مستقل و دائمی نیز سرعت داد. تا جایی که مجمع عمومی در ۲۵ نوامبر ۱۹۹۲ از کمیسیون حقوق بین‌الملل خواست تا پیش‌نویس اساسنامه دیوان را تا سال ۱۹۹۴ ارائه کند و نهایتاً در جریان اجلاس رم در سال ۱۹۹۸ اساسنامه این دیوان به امضای کشورهای شرکت‌کننده رسید.

۱- جنگ در بوسنی و اقدامات نهادهای بین‌المللی

جمهوری سوسیالیستی یوگسلاوی سابق بر اساس فضای خاص حاکم بر روابط بین‌الملل توانسته بود در دوران نظام دو قطبی نژادهای مختلف اعم از کروات، صرب و بوسنیایی را با ادیان متعدد اسلام، ارتدوکس و کاتولیک گرد هم آورد. اما تحولات جهانی و منطقه‌ای در دهه ۹۰ و بحران‌ها و درگیری‌های داخلی موجب اعلام استقلال اسلوونی و کرواسی در ۱۹۹۱ شد. جامعه اروپا در ژانویه ۱۹۹۲ این دو کشور را مورد

شناسايى قرار داد. در فوريه ۱۹۹۲ نيز رفراندوم استقلال بوسنى و هرزگوين - كه با رآى موافق اكثريت همراه بود، در شرايطى برگزار شد كه صربهاى بوسنى آن را تحريم كرده بودند. با اعلام استقلال كشور بوسنى و هرزگوين در ۶ مارس ۱۹۹۲ جنگ ميان صربها با مسلمانان و كرواتها آغاز شد. اين در حالى بود كه جامعه اروپايى يك روز پس از آن و ايالات متحده اندكى بعد، استقلال بوسنى را به رسميت شناختند و اين كشور با توصيه مورخ ۲۰ مى شوراي امنيت سازمان ملل و با تصويب مجمع عمومى در ۲۲ مى به عضويت سازمان ملل متحد در آمد. جنايات ارتكابتى گسترده در بوسنى موجب جلب توجه افكار عمومى اروپا و جهان به اين موضوع شد، چرا كه اين جنگ نخستين و بزرگ ترين جنگ در اروپا پس از جنگ جهانى دوم بود و واكنش به آن طبيعتا حساسيتى بيشتر از جنگ در ساير نقاط جهان را بر مى انگيخت.^۱

۱-۱. شوراي امنيت سازمان ملل

از زمان آغاز جنگ در قلمرو يোগسلاوى سابق شوراي امنيت بالغ بر ۶۰ قطعنامه صادر كرد. شورا در نخستين قطعنامه در ۲۵ سپتامبر ۱۹۹۱ تداوم وضعيت جارى را تهديد نسبت به صلح و امنيت بين المللى قلمداد و خواهان اعمال ماده ۴۱ براى تحريم يোগسلاوى مى شود. همچنين، شوراي امنيت در قطعنامه ديگرى در ۱۳ اوت ۱۹۹۲ خواهان رعايت حقوق انساني از سوي كلييه طرفهاى درگير مى شود.

شورا پاكسازى نژادى را محكوم و از ديبركل، كشورها و سازمانهاى بين المللى مى خواهد تا در خصوص نقض حقوق بشر در قلمرو يوجسلاوى سابق به شورا گزارش دهند.

با گسترش درگيريها و انعكاس جنايات ارتكابتى در بوسنى و فشار افكار عمومى و مجامع بين المللى، شوراي امنيت در ۶ اكتوبر ۱۹۹۲ قطعنامه جديدى صادر و از ديبركل سازمان مى خواهد تا يك كميسيون از كارشناسان تشكيل دهد و به بررسى نقض جدى حقوق بشردوستانه بين المللى از جمله به نقض فاحش كنوانسيونهاى ژنو در قلمرو يوجسلاوى سابق بپردازد. به دنبال بازداشت گسترده و هتك حرمت سازمان يافته زنان به ويژه زنان مسلمان در طول جنگ در بوسنى و هرزگوين، شوراي امنيت در قطعنامه مورخ ۱۸ دسامبر ۱۹۹۲ تجاوز به زنان را محكوم كرد و خواهان تعطيلي سريع كلييه بازداشتگاهها به ويژه بازداشتگاههاى زنان شد.

^۱. ذاكران، مهدى؛ آقا عليخاني، مهدى، «بررسى دادگاه بين المللى كيفرى يوجسلاوى سابق؛ فعاليتها و دستاوردها» نشرية سياست خارجى، شماره ۱، (۱۳۹۱)، ص ۲۱۶

با ارائه گزارش کمیسیون حقوق بشر دال بر نقض گسترده حقوق بشردوستانه در بوسنی و گزارش مشابه کمیسیون کارشناسان، شورای امنیت سازمان ملل در قطعنامه ۲۲ فوریه ۱۹۹۳ نقض فاحش و همه جانبه حقوق بشردوستانه بین‌المللی را تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی دانست و تصمیم گرفت تا برای محاکمه جنایت‌کاران جنگی در یوگسلاوی سابق یک دادگاه بین‌المللی تأسیس شود. در نهایت شورای امنیت در ۲۵ می ۱۹۹۳ با توجه به گزارش‌ها مبنی بر نقض گسترده و آشکار حقوق بشردوستانه در قلمرو یوگسلاوی سابق به ویژه بوسنی و هرزگوین شامل کشتار جمعی، بازداشت و تجاوز سازمان یافته و سیستماتیک به زنان، پاکسازی نژادی و... پیشنهاد پطروس غالی دبیرکل سازمان ملل برای تشکیل یک دادگاه بین‌المللی برای رسیدگی به جنایات ارتكابی را تصویب کرد و بر اساس فصل هفتم منشور رأی به تشکیل دادگاه بین‌المللی داد.^۱

۲-۱. مجمع عمومی سازمان ملل

مجمع عمومی سازمان ملل در اجلاس‌های چهل و هفتم و چهل و هشتم خود به موضوع بوسنی و هرزگوین پرداخت و در قطعنامه‌هایی که قدرت الزام آور نداشت به محکوم کردن فجایع انسانی در بوسنی اقدام کرد. مجمع عمومی همچنین در دسامبر ۱۹۹۲ با محکوم کردن پاکسازی نژادی در قلمرو یوگسلاوی سابق بر لزوم پیگیری مسئولیت کیفری مرتکبان تأکید و لزوم اجرای عدالت درباره آنان را خواستار شد.

مجمع عمومی همچنین از شورای امنیت خواست تا پس از تکمیل گزارش کمیسیون کارشناسان یک دادگاه بین‌المللی جنایات جنگی موقت برای مجازات مرتکبان آن در جمهوری بوسنی و هرزگوین ایجاد کند.^۲

۳-۱. کمیسیون حقوق بشر

کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل در اوت ۱۹۹۲ نخستین اجلاس ویژه خود را درباره یوگسلاوی سابق برگزار کرد. نتیجه این اجلاس قطعنامه‌ای تحت عنوان وضعیت حقوق بشر در یوگسلاوی سابق بود که با اجماع به تصویب رسید. در این قطعنامه ضمن محکوم کردن نقض حقوق بشر توسط صرب‌ها و کروات‌ها در بوسنی و هرزگوین، خواسته شد تا یک گزارشگر ویژه جهت تحقیق و بررسی وضعیت حقوق بشر

۱. همان، ص ۲۱۷

۲. همان، ص ۲۱۸

در یوگسلاوی سابق به ویژه بوسنی تعیین شود و گزارش او به اجلاس چهل و هفتم مجمع عمومی و اجلاس آتی کمیسیون حقوق بشر ارائه گردد. همچنین، از گزارشگر ویژه خواسته شد تا به جمع‌آوری اطلاعات در خصوص نقض حقوق بشر در این منطقه بپردازد، از جمله مواردی که به عنوان جنایات جنگی شناخته شده تا به دبیرکل به منظور استفاده احتمالی در آینده برای پیگیری ناقضین حقوق بشر ارائه شود.^۱

۱-۴. کمیسیون کارشناسان

گسترش و نقض مداوم حقوق بشردوستانه در جنگ بوسنی باعث شد تا شورای امنیت سازمان ملل طی قطعنامه شماره ۷۸۰ مورخ اکتبر ۱۹۹۲ از دبیرکل سازمان ملل بخواهد تا کمیسیونی از کارشناسان برای بررسی نقض جدی حقوق بشردوستانه شامل نقض فاحش کنوانسیون‌های ژنو در قلمرو یوگسلاوی سابق تشکیل دهد. در این قطعنامه از دولت‌ها، سازمان ملل و سایر سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای درخواست شد تا طی یک مدت ۳۰ روزه گزارش‌های خود پیرامون نقض حقوق بشر در این منطقه را تسلیم کمیسیون کنند. فریتس کالسون ریاست این کمیسیون پنج نفره را که هدف آن آماده‌سازی مقدمات برای تشکیل دادگاه بین‌المللی بود بر عهده گرفت. او که خود شخصا به تشکیل دادگاه خوش‌بین نبود در گزارش خود به شورای امنیت بر نقض جدی قوانین بین‌المللی در یوگسلاوی سابق تأکید کرد.

کمیسیون پیشنهاد کرد یک دادگاه بین‌المللی موقت برای رسیدگی به این جنایات ایجاد شود. پس از ارائه گزارش کمیسیون به شورای امنیت بود که این شورا طی قطعنامه شماره ۸۰۸ تصمیم به ایجاد یک دادگاه بین‌المللی کیفری گرفت.^۲

۱-۵. سایر راهکارهای بین‌المللی

از جمله نهادهای بین‌المللی که در خصوص جنگ بوسنی واکنش نشان دادند سازمان عفو بین‌الملل بود. این سازمان در گزارش خود جنایات صرب‌ها علیه مسلمانان به ویژه، هتک حرمت زنان و دختران را مورد توجه قرار داد. سازمان کنفرانس اسلامی نیز در ششمین اجلاس سران در داکار ضمن محکوم کردن اقدامات صرب‌ها بر ضرورت

^۱ . آسایش، محمد جواد؛ آقارزی، رضا، مروری بر تاریخ مسلمانان در یوگسلاوی و جنگ در بوسنی و هرزگوین، تهران: مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۶، ص ۲۹۸

^۲ . گوتمان، روی، شاهدهی بر نسل‌کشی، ترجمه: محمود حدادی، تهران: موسسه اطلاعات، ۱۳۷۳، ص ۲۰۰

شناسایی و محاکمه عاملین جنایات علیه بشریت و تشکیل سریع یک دادگاه بین‌المللی برای رسیدگی به این جنایات تأکید کرد.^۱

۲- مبنای حقوقی تشکیل دادگاه

تشکیل ICTY از سوی شورای امنیت یک اقدام بی‌سابقه بود. چرا که در هیچ کجای منشور سازمان ملل چنین اختیاری برای شورا در نظر گرفته نشده است. از این رو، زمانی که کمیسیون کارشناسان و دیگر نهادهای بین‌المللی موضوع تأسیس یک دادگاه بین‌المللی را مطرح کردند دو نگاه در این باره از سوی حقوق‌دانان مطرح شد. یک دسته از حقوق‌دانان با استناد به نحوه تشکیل دادگاه نظامی نورنبرگ معتقد بودند برای تأسیس دادگاه یوگسلاوی باید از طریق یک معاهده اقدام کرد. در مقابل دسته‌ای دیگر با اشاره به نحوه تشکیل دادگاه توکیو که با تصمیم یک جانبه فرمانده کل نیروهای اشغالی ژاپن شکل گرفت، اعتقاد داشتند شورای امنیت می‌تواند به نمایندگی از طرف جامعه بین‌المللی و با استناد به فصل هفتم منشور مبادرت به تأسیس دادگاه کند و مزیت این اقدام نه تنها سرعت عمل در تشکیل آن بلکه الزام دولت‌ها در قبول صلاحیت و آرای صادره دادگاه می‌باشد.^۲

جایگاه دادگاه نزد شورا طبق ماده ۲۹ منشور روشن می‌شود: "شورای امنیت می‌تواند آن گونه از ارکان فرعی را که برای انجام وظایف خود لازم بداند تأسیس نماید". بر این اساس شورا برای اعاده صلح و امنیت بین‌المللی اقدام به تأسیس یک دادگاه بین‌المللی به عنوان رکن فرعی اما مستقل از نظر قضایی می‌کند. به همین دلیل محل بودجه آن نیز به بودجه عادی سازمان ملل متحد تعیین می‌شود. تصمیمات دادگاه نیز به عنوان رکن فرعی شورا برای همه دولت‌ها لازم الاجرا خواهد بود، چرا که ماده ۲۵ منشور تأکید دارد: "اعضای ملل متحد موافقت می‌نمایند که تصمیمات شورای امنیت را بر طبق این منشور قبول و اجرا نمایند."

از این رو میتوان جایگاه حقوقی دادگاه را مبتنی بر مواد ۲۵، ۲۹، ۳۹ و ۴۱ منشور تبیین نمود ضمن آن که تکالیف و تعهدات کشورها مطابق بندهای ۲ (پذیرش تعهدات منشور)، ۵ (مساعدت به سازمان طبق منشور) و ۷ (استثنای مداخله در صلاحیت داخلی

^۱ . آسایش، محمد جواد؛ آقاراضی، رضا، مروری بر تاریخ مسلمانان در یوگسلاوی و جنگ در بوسنی و

هرزگووین، تهران: مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۶، ص ۴۱۵

^۲ . ممتاز، جمشید، دیوان بین الملل کیفری محاکمه متهمین تخلفات عمده حقوق بشر دوستانه در سرزمین

یوگسلاوی سابق، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی، ۱۳۷۷، ص ۳۹۵

کشورها براساس فصل هفتم) ماده ۲ منشور سازمان ملل در قبال این دادگاه مشخص است.

۳- اساسنامه دادگاه

برای تهیه اساسنامه دادگاه پیشنهادات و طرح‌هایی از جانب گروهی از حقوق دانان فرانسوی، کشورهای ایتالیا، برزیل، کانادا، مکزیک، هلند، روسیه، اسلونی، آمریکا و سازمان کنفرانس اسلامی ارائه شد. سازمان عفو بین‌الملل، کمیته حقوق دانان برای حقوق بشر و سوئد به عنوان ریاست وقت کنفرانس امنیت و همکاری اروپا در این رابطه فعالیت کردند و پیشنهادات در دبیرخانه سازمان ملل مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت، شورای امنیت در قطعنامه ۸۲۷ مورخ ۲۵ می ۱۹۹۳ گزارش دبیرکل شامل پیشنهادات او برای اساسنامه را پذیرفت. اساسنامه ICTY در تدوین نهایی اساسنامه ICC نیز اثرگذار بود. قابل ذکر است اساسنامه دادگاه پس از تصویب توسط شورای امنیت در سال ۱۹۹۳، تاکنون در چند مرحله طبق قطعنامه‌های این شورا اصلاح شده است.^۱

۴- صلاحیت‌های دادگاه

۴-۱. صلاحیت ذاتی یا موضوعی دادگاه

شورای امنیت در قطعنامه‌های خود به نقض فاحش حقوق بشردوستانه بین‌المللی از جمله کنوانسیون‌های چهارم ژنو اشاره کرده بود. ماده ۱ اساسنامه نیز این موضوع را تأیید می‌کند. بر این اساس شورای امنیت و اساسنامه دادگاه، منازعه در سرزمین یوگسلاوی سابق را بین‌المللی دانسته از این رو چهار دسته از قواعد بین‌المللی در چارچوب صلاحیت دادگاه قرار می‌گیرد، که شامل:

نقض فاحش کنوانسیون‌های ژنو (ماده ۲ اساسنامه)، نقض قوانین و رسوم جنگ (ماده ۳ اساسنامه)، نسل‌کشی (ماده ۴ اساسنامه) و جنایات علیه بشریت (ماده ۵ اساسنامه) می‌باشد.^۲

^۱. ذاکریان، مهدی؛ آقا علیخانی، مهدی، «بررسی دادگاه بین‌المللی کیفری یوگسلاوی سابق؛ فعالیتها و دستاوردها» نشریه سیاست خارجی، شماره ۱، (۱۳۹۱)، ص ۲۲۴

^۲. داوید، اریک، دادگاه بین‌المللی کیفری برای یوگسلاوی سابق، ترجمه دکتر مصطفی رحیمی، نشریه حقوقی بین‌المللی، شماره ۱۸ و ۱۹، ۱۳۷۳ و ۱۳۷۴، ص ۱۹۹

۴-۲. صلاحیت شخصی دادگاه

براساس مواد ۶ و ۷ اساسنامه صلاحیت شخصی دادگاه شامل افرادی است که در جنایات رخ داده نقش برنامه‌ریز، محرک، آمر و ارتكابی داشته‌اند. همچنین، جنایات ارتكابی مأموران باعث سلب مسئولیت کیفری مقامات ارشد آنان نمی‌شود، مشروط بر آن که مقامات برای جلوگیری از این جنایات اقدامی انجام نداده باشند. همچنین در تحولی مهم، ICTY مصونیت سنتی سران حکومت‌ها و مقامات دولتی را در خصوص مرتکبان به جنایات در یوگسلاوی سابق رد می‌کند. مطابق اساسنامه، سمت رسمی هیچ متهمی خواه به عنوان رئیس دولت یا حکومت به عنوان یک مقام دولتی مسئول، وی را از مسئولیت کیفری مبرا نمی‌سازد و سبب تخفیف مجازات وی نمی‌شود. اگر در دادگاه‌های نظامی نورنبرگ و توکیو اسیران جنگی مورد محاکمه قرار گرفتند، در ICTY بسیاری از مقامات ارشد سابق و مشغول به کار از رئیس کشور، نخست وزیر و... به محاکمه و شهادت فراخوانده شدند.^۱

۴-۳. صلاحیت زمانی و قلمروی دادگاه

براساس ماده ۱ اساسنامه ICTY، دادگاه قدرت دارد تا به اتهام افراد مسئول نقض فاحش حقوق بشردوستانه بین‌المللی ارتكابی در قلمرو یوگسلاوی سابق از سال ۱۹۹۱ رسیدگی کند. بر این اساس صلاحیت زمانی ICTY از اول ژانویه ۱۹۹۱ تا تاریخی است که شورای امنیت پس از استقرار صلح تعیین خواهد کرد و قلمرو دادگاه محدود به اعمالی است که در سرزمین یوگسلاوی سابق رخ داده است.^۲

۵- ساختار دادگاه ICTY

دارای سه رکن است: شعب شامل سه شعبه رسیدگی دادگاه و یک شعبه تجدیدنظر، دادستان و دبیرخانه که در خدمت شعب و دادستانی است.

۵-۱. شعب دادگاه و قضات

در زمان آغاز کار، دادگاه شامل ۱۱ قاضی و سه شعبه (۲ شعبه رسیدگی دادگاه و یک شعبه تجدیدنظر) بود. اما به مرور و با توجه به توسعه صلاحیت ICTY در

^۱ . ذاکریان، مهدی؛ آقا علیخانی، مهدی، «بررسی دادگاه بین‌المللی کیفری یوگسلاوی سابق؛ فعالیتها و دستاوردها» نشریه سیاست خارجی، شماره ۱، (۱۳۹۱)، ص ۲۲۸

^۲ . همان، ص ۲۲۸

تجدیدنظر آرای دادگاه بین‌المللی کیفری روآندا و نیز گستردگی پرونده‌ها و موضوعات، تغییراتی در اساسنامه صورت گرفت.

قضات و شعب شانزده قاضی دائمی (۱۴ قاضی مخصوص ICTY و ۲ قاضی از ICTR) در ICTY مشغول به کار هستند و نباید دو نفر از آنان از یک ملیت باشند. همچنین ۲۷ قاضی ویژه با دادگاه همکاری دارند. هر شعبه دادگاه از ۳ قاضی دائمی و حداکثر ۶ قاضی موقت تشکیل می‌شود. قضات دائمی و ویژه از مزایا و مصونیت‌های پیش‌بینی شده در کنوانسیون مزایا و مصونیت‌های سازمان ملل مورخ ۱۳ فوریه ۱۹۴۶ برخوردارند.

"همچنین، قضات و دادستان نباید از شهروندان یوگسلاوی (و روآندا) باشند"^۱

۶- فرآیند رسیدگی دادگاه

۶-۱. نحوه رسیدگی

پس از تشکیل پرونده و انجام تحقیقات از مظنونان، قربانیان و شاهدان توسط دادستانی، برای متهمان کیفرخواست صادر و بر اساس صلاحیت‌های موضوعی دادگاه در شعب طرح خواهد شد. در صورت تأیید کیفرخواست، قاضی می‌تواند حکم دستگیری یا انتقال متهمان را صادر کند. در زمان رسیدگی باید حقوق متهمان و شرایط حمایتی از شاهدان و قربانیان رعایت شود. جلسات دادگاه جز با تشخیص قاضی علنی خواهد بود. همچنین، متهمان از حق دادرسی عادلانه و علنی، وقت کافی برای دفاع و حق بهره‌مندی از وکیل برخوردارند.

۶-۲. شاهدان و قربانیان

یکی از ویژگی‌های مهم ICTY که حکایت از پیشرفتی بزرگ در حقوق داشت، پیش‌بینی واحد شاهدان و قربانیان جهت حمایت از آن‌ها (به ویژه قربانیانی چون زنان و کودکان) در رسیدگی به پرونده‌ها بود. چرا که این امکان وجود داشت پس از ارائه شهادت از سوی شاهدان یا قربانیان آنان در معرض انتقام‌گیری قرار گیرند. از این رو، پیش‌بینی و تجربه این موضوع باعث شد تا ترتیبات حمایتی از قربانیان در اساسنامه نیز افزایش یابد.^۲

^۱. همان، ص ۲۳۰

^۲. همان، ص ۲۳۲

۳-۶. مجازات

بر اساس پاراگراف ۱۱۲ گزارش دبیرکل، مجازات اعدام از مجازات‌های ICTY مستثنی و در اساسنامه مجازات زندان و جبران خسارت قربانیان پیش بینی شد. علت حذف مجازات اعدام به جایگاه بین‌المللی دادگاه باز می‌گشت. بر این اساس مجازات در این گونه دادگاه‌ها باید با اصول حقوق بشر مندرج در دومین پروتکل اختیاری پیمان‌نامه بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی همسویی داشته باشد. "دومین پروتکل پیمان‌نامه مزبور ناظر بر الغای مجازات مرگ است."

از سوی دیگر، در ICTY پیش‌بینی شده بود هرگاه دادگاه به این نتیجه برسد که متهم اموال نامشروعی ناشی از انجام جرم تصاحب کرده است می‌تواند به اعاده آن به مالکش حکم دهد. نظیر این تدبیر در اساسنامه ICC اما به شکلی گسترده‌تر صورت گرفته است.^۱

فعالیت دادگاه

نخستین جلسه استماع عمومی دادگاه در هشتم نوامبر ۱۹۹۴ در لاهه برگزار شد. ریچارد گلدستون دادستان دادگاه در نطق افتتاحیه خود فعالیت دادگاه را نخستین تلاش سازمان ملل برای اعمال حقوق بشردوستانه بین‌المللی دانست. اولین دستور کار دادگاه، احراز صلاحیت رسیدگی به جنایات تادیب بود که پیش از آن یک دادگاه بوسنی او را متهم به ارتکاب نسل‌کشی، قتل و... کرده بود. دراگان نیکولیچ فرمانده اردوگاه صرب‌ها برای مسلمانان نیز نخستین متهمی بود که یک دادگاه بین‌المللی کیفری پس از جنگ جهانی دوم رسماً علیه او اقدام به صدور کیفرخواست به واسطه جنایات جنگی و جنایت علیه بشریت کرد.

اولین حکم دادگاه در ۲۹ نوامبر ۱۹۹۶ برای دراگان اردموویچ عضو ارتش صرب‌های بوسنی به واسطه مشارکت در قتل عام سربرنیتسا و تنها ۱۰ سال زندان بود.^۲

نتیجه

بررسی نحوه تشکیل و فعالیت‌های ICTY و پیامدهای آن بر حقوق بین‌الملل از آن جهت اهمیت دارد که این دادگاه نخستین دادگاه کیفری بین‌المللی پس از جنگ جهانی

^۱ . ذاکریان، مهدی، مفاهیم کلیدی حقوق بشر، تهران: نشر میزان، چاپ دوم، ۱۳۸۸، ص ۲۱۹

^۲ . گرین وود، کریستوفر، دیوان بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق، ترجمه: دکتر مهرداد سیدی، مجله حقوقی،

شماره ۱۸ و ۱۹، ۷۴-۱۳۷۳، ص ۳۵۷

دوم و تشکیل دادگاه‌های نورنبرگ و توکیو است. تصمیم شورای امنیت سازمان ملل متحد برای تاسیس یک دادگاه بین‌المللی جهت تعقیب افرادی که در مظان ارتکاب جرایم جدی علیه حقوق بشر بین‌المللی در یوگسلاوی سابق قرار دارند، فصل جدیدی را در برابر شورای امنیت و نیز جامعه بین‌المللی گشوده است. از زمان محاکمات نورنبرگ و توکیو این نخستین باری است که یک دادگاه کیفری بین‌المللی برای محاکمه متهمان به نقض حقوق بین‌الملل تشکیل می‌شود؛ با این تفاوت که دادگاه‌های بین‌المللی نظامی در نورنبرگ و توکیو توسط دولت‌های پیروز در جنگ جهانی دوم تشکیل شده بودند، ولی این دادگاه مرجعی است که شورای امنیت سازمان ملل آن را در مقام اجرای مسئولیت خود برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی به نمایندگی از طرف کل جامعه بین‌المللی تاسیس کرده است. این دادگاه نقش مهمی در توسعه حقوق بین‌الملل معاصر و شکل‌گیری و تدوین اساسنامه نهایی دیوان کیفری بین‌المللی داشت.

منابع:

- آسایش، محمد جواد؛ آقا رضی، رضا، ۱۳۷۶، مروری بر تاریخ مسمانان در یوگسلاوی، بوسنی و هرزگوین، چاپ اول، تهران: مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی
- داوید، اریک، ۷۴-۱۳۷۳، دادگاه بین‌المللی کیفری برای یوگسلاوی سابق، ترجمه: مصطفی رحیمی، مجله حقوقی، شماره ۱۸ و ۱۹
- ذاکریان، مهدی، ۱۳۸۸، مفاهیم کلیدی حقوق بشر، چاپ دوم، تهران، نشر میزان
- ذاکریان، مهدی؛ آقا علی خانی، مهدی، ۱۳۹۱، بررسی دادگاه بین‌المللی کیفری برای یوگسلاوی سابق؛ فعالیت‌ها و دستاوردها، نشریه سیاست خارجی، شماره ۱
- گوتمان، روی، ۱۳۷۳، شاهی بر نسل‌کشی، ترجمه: محمود حدادی، چاپ اول، تهران: موسسه اطلاعات
- گرین وود، کریستوفر، ۷۴-۱۳۷۳، دیوان بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق، ترجمه: دکتر مهرداد سیدی، مجله حقوقی، شماره ۱۸ و ۱۹
- ممتاز، جمشید، ۱۳۷۷، دیوان بین‌المللی کیفری محاکمه متهمین تخلفات عمده حقوق بشردوستانه در سرزمین یوگسلاوی سابق، چاپ اول، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی

